

Zygmunt KRUCZEK

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie

FESTIWAL KULTURY ŻYDOWSKIEJ – MEGAWYDARZENIE I FLAGOWA ATRAKCJA KRAKOWA: OCENA WYDARZENIA Z WYKORZYSTANIEM METODY ETNOGRAFII WIRTUALNEJ

Wprowadzenie

Turystyka wydarzeń kulturalnych zajmuje istotne miejsce wśród form turystyki kulturowej. Do jej opisu częściej używa się określenia „turystyka eventowa”, będącego zapożyczeniem angielskiego terminu „*event tourism*” (BORZYSZKOWSKI 2011, BUCZKOWSKA 2009, MIKOS VON ROHRSCHEIDT 2008, RATKOWSKA 2010). Światowa Organizacja Turystyki Narodów Zjednoczonych (UNWTO) określa turystykę kulturową jako „podróżowanie podejmowane z zasadniczo kulturalnej motywacji, akcentując wśród motywów udział w festiwalach i innych wydarzeniach kulturalnych”¹.

Termin „festiwal” oznacza imprezę zorganizowaną, zawierającą cykl przedstawień teatralnych, pokazów filmowych, muzycznych itd., które są powiązane ze sobą tematycznie lub rodzajowo, ewentualnie reprezentujące konkretny nurt w sztuce, lub będące przeglądem najlepszych prezentacji danego gatunku czy twórczości określonego artysty. Festiwal może być

¹ Definicja według United Nations World Tourism Organization zamieszczona w: *Report of the Secretary General of the General Programme of 1984-85*, WTO, Madryt.

impresą prezentującą jedną lub wiele form sztuki. Może przyjmować formę konkursu bądź przeglądu. Charakteryzuje się wyjątkowością, niezwykłością, a nawet odświętnością zdarzenia – zarówno ze strony organizatorów, osób uczestniczących w jego realizacji, jak i najwierniejszej publiczności. Może być cykliczny lub jednorazowy, zazwyczaj trwa przynajmniej dwa dni (RATKOWSKA 2010).

Encyclopedia of tourism pod red. J. JAFARI'EGO (2000) wprowadza pojęcie „mega-event” na nazwanie imprezy organizowanej na dużą skalę, przyciągającej publiczność (lub przynajmniej uwagę publiczności) z całego świata, a dodatkowo wywierającej wpływ na gospodarkę. Tego typu impreza nieodłącznie związana jest z zaangażowaniem mediów co najmniej ogólnokrajowych. Odbywający się w Krakowie Festiwal Kultury Żydowskiej można z powodzeniem zaliczyć do tego typu megawydarzeń.

Festiwal należy traktować również jako atrakcje turystyczne, rozumiane jako elementy składowe produktu turystycznego (walory miejsca i wydarzenia, obiekty i autentyczne wytwory kultury wyższej, oznaczone jako szczególne), mające zdolność przyciągania turystów i decydujące o tym, że wybierają oni dany obszar, a nie inny. Połączone z usługami turystycznymi tworzą produkt turystyczny (KRUCZEK 2011). W klasyfikacji atrakcji turystycznych zaliczono je do wyodrębnionej grupy atrakcji – wydarzeń, *special events* (SWARBROOKE 2002). Festiwal Kultury Żydowskiej (dalej: FKŻ) w Krakowie zaliczyć można do flagowych atrakcji turystycznych Krakowa i Małopolski. „Atrakcja flagowa” (*Flagship*) rozumiana jest w niniejszym tekście jako „najlepsza i najważniejsza” (WEIDENFELD 2010). Przypisuje się jej takie cechy, jak wyjątkowość miejsca, międzynarodowe znaczenie, duże rozmiary i znaczne efekty ekonomiczne.

Celem opracowania jest pokazanie Festiwalu Kultury Żydowskiej jako megawydarzenia, flagowej atrakcji oraz markowego produktu turystyki kulturowej. Zaprezentowano także wyniki badań ankietowych pozwalające ocenić publiczność festiwalową pod względem jej cech demograficznych, motywacji udziału, aktywności w czasie festiwalu, zainteresowania innymi atrakcjami turystycznymi Krakowa. W oparciu o metodę etnografii wirtualnej przedstawiono opinie internautów o festiwalu.

Festiwal Kultury Żydowskiej – idea, geneza, znaczenie

Magnesem przyciągającym turystów do Małopolski jest szeroki wachlarz jej atrakcji. Zabytki światowej klasy, jedne z najcenniejszych zbiorów muzeal-

nych w Polsce, rozmaite wydarzenia kulturalne, artystyczne i sportowe współtworzą ducha i atmosferę regionu. Wśród wielu wydarzeń szczególną rolę odgrywa Festiwal Kultury Żydowskiej – najstarsza i największa w Europie impreza prezentująca współczesną kulturą żydowską.

Festiwal Kultury Żydowskiej jest imprezą kulturalną odbywająca się od 1988 r. na Kazimierzu – dawnej dzielnicy żydowskiej Krakowa. Celem festiwalu jest popularyzacja kultury żydowskiej i jest to jeden z największych i najstarszych tego typu festiwali na świecie. Prezentuje współczesną kulturę żydowską tworzoną zarówno w Izraelu, jak i w całej diasporze żydowskiej, w tym również w Polsce. Każda edycja festiwalu to ponad 200 różnego rodzaju kulturalnych wydarzeń – koncertów, wykładów, dyskusji, wycieczek, happeningów i warsztatów. Dają one każdemu uczestnikowi festiwalu możliwość nie tylko obserwowania, ale też osobistego przeżycia i doświadczenia kultury żydowskiej.

Inicjatorami i pomysłodawcami festiwalu byli Janusz Makuch i Krzysztof Gierat. Pierwsza edycja festiwalu w 1988 r., oparta była na sesji naukowej poświęconej spotkaniu kultur – polskiej i żydowskiej. Niewielka wówczas impreza rozrosła się z biegiem lat, stając się okazją do spotkania sympatyków kultury żydowskiej z całego świata.

FKŻ prezentuje stan współczesnej kultury żydowskiej tworzonej we wszystkich zakątkach świata. Jest dowodem na to, że obok siebie mogą istnieć historia i współczesność, dogmatyzm i herezja, bez której wszelki postęp w kulturze byłby niemożliwy.

Festiwal krakowski traktowany jest jako specyficzny proces edukacyjny; daje bowiem jego uczestnikom możliwość aktywnego udziału oraz osobistego doświadczenia kultury i tradycji żydowskiej w formie kilkunastu warsztatów prezentujących pełnię życia żydowskiego. To także platforma dialogu międzykulturowego – wydarzenie otwarte na wszystkich. Podobne festiwale na świecie organizowane są z myślą o członkach określonej społeczności, ale w przypadku krakowskiego festiwalu – adresatami i głównymi odbiorcami są w większości nie-Żydzi. Ta otwarta forma umożliwia spontaniczny i bezpośredni kontakt pomiędzy dwiema społecznościami i stymuluje faktyczny dialog międzykulturowy².

Festiwal Kultury Żydowskiej w Krakowie jest jednym z głównych niekomercyjnych wydarzeń kulturalnych w Polsce i jednym z niewielu polskich wydarzeń kulturalnych znanych i rozpoznawalnych na całym świecie

² Rozmowa z Januszem Makuchem o Festiwalu Kultury Żydowskiej w Krakowie, Dwójka. Polskie Radio, 27.06.2012 r., <http://player.polskieradio.pl/>; 21.07.2014 r.

– ma już silną marką utożsamianą z wysokiej klasy artystycznej wydarzeniem. Znaczenie tego festiwalu w Polsce i w świecie wzrasta każdego roku. Pierwsza edycja zgromadziła ponad 100 osób, a ostatnia – 24. edycja w roku 2014 – niemal 30 tys. osób. Sam tylko koncert finałowy festiwalu „Szalom na Szerokiej” przyciągnął – mimo rozgrywanych w tym samym czasie meczy brazylijskiego Mundialu – rekordową liczbę 20 tys. widzów (BORKOWSKI 2014). Dzięki transmisji na żywo przez Internet, a także wielokrotnym retransmisjom w II Programie TVP i TVP Kultura – FKŻ trafił do milionów widzów na całym świecie.

Najbardziej znanym wydarzeniem krakowskiego Festiwalu Kultury Żydowskiej jest właśnie koncert „Szalom na Szerokiej” – wielogodzinna prezentacja muzyki żydowskiej z całego świata, transmitowana przez TVP, będąca jednym z najważniejszych koncertów plenerowych w Krakowie – okrzyknięty jako „żydowski Woodstock” (GRUBER 1995). Wydarzenie, osadzone w tradycji krakowskiej dzielnicy Kazimierz, z jednej strony daje pole do popisu najciekawszym artystom klezmerskim, z drugiej – promuje eksperymentalne brzmienia z pogranicza jazzu, etno czy elektroniki. Przesłaniem koncertu, tak jak i całego festiwalu, jest pokój na świecie. „Szalom, czyli pokój, dla nas jest największą i najbardziej trudną do utrzymania wartością. Pragniemy wołać o pokój wszędzie tam, gdzie to tylko możliwe, ale dziś w sposób szczególny na Bliskim Wschodzie. Ofiary nie mają narodowości. Módlmy się za nie wszystkie i za to, aby nie było więcej ofiar” – powiedział podczas inauguracji koncertu dyrektor FKŻ Janusz Makuch. Podkreślił, że festiwalowe koncerty są dedykowane pamięci wszystkich krakowskich Żydów, którzy – jak mówił – „żyli tutaj, tworzyli, kochali swoje życie, a na końcu zostali zamordowani. [...] Będziemy o nich zawsze pamiętać, bo stanowili część żydowsko-polskiego pejzażu Krakowa”³.

O wysokiej randze przedsięwzięcia, jakim jest FKŻ może świadczyć fakt, że jest on kojarzony z największymi kulturalnymi wydarzeniami w Małopolsce, takimi jak Festiwal Teatrów Ulicznych, Wianki, Misteria Paschalia, Sacrum Profanum, Off Camera⁴.

³ Kraków. Koncert „Szalom na Szerokiej” na zakończenie 24 FKŻ. „Gazeta Wyborcza” z 05.07.2014 r.; http://wyborcza.pl/1,91446,1627722,Krakow_Koncert_Szalom_na_Szerokiej_na_zakonczenie.html#ixzz385e8LHoe.

⁴ Porównaj wyniki badań zawarte w: *Badania ruchu turystycznego w Małopolsce w 2011. Raport końcowy*, opr. zespół: T. Dziedzic, Z. Kruczek, K. Łopaciński, B. Radkowska, Instytut Turystyki, Warszawa 2011; www.malopolskie.pl/Pliki/2012/Raport_koncowy2011.pdf; 21.07.2014 r.

Dzięki współpracy organizatorów festiwalu, Instytutu Polskiego w Izraelu i klubu „Teder” z Tel Awiwu w 2014 r. podczas 24. Festiwalu Kultury Żydowskiej publiczność w Izraelu i Polsce mogła poznać muzykę obu krajów. Wszystkie koncerty były transmitowane na żywo w popularnej w Izraelu stacji radiowej „Teder”. „To pierwsza tak duża i nowoczesna prezentacja krakowskiego Festiwalu Kultury Żydowskiej w Izraelu, a dzięki atrakcyjnemu miejscowemu partnerowi o ogólnokrajowym zasięgu będziemy mogli dotrzeć do szerokiego grona odbiorców, w szczególności młodej izraelskiej inteligencji” – mówi Krzysztof Kopytko, dyrektor Instytutu Polskiego w Tel Awiwie⁵.

Fotografia 1. Plakaty promujące FKŻ przed synagogą przy ulicy Miodowej w Krakowie
Źródło: <http://www.otwarte.com.pl/portfolio/fkz-1.html>

FKŻ ma swoją kronikę w postaci książki Anny Dodziuk. Opisuje ona fenomen tego festiwalu – jego rolę w edukacji i utrwalaniu wiedzy o przemijającej tradycji, prezentuje różnorodność współczesnej i dawnej kultury żydowskiej. *Druga dusza*⁵. *O dwudziestu festiwalach kultury żydowskiej w Kra-*

⁵ http://www.msz.gov.pl/pl/c/MOBILE/aktualnosci/wiadomosci/krakowski_festiwal_kultury_zydowskiej_w_izraelu; 21.07.2014 r.

kowe to swoisty zbiorowy pamiętnik uczestników tego wydarzenia kulturalnego – gości i artystów, wzbogacony o fotografie oraz materiały archiwalne, m.in. recenzje, artykuły, programy, plakaty, dokumenty oraz płytę DVD (DODZIUK 2013).

Na początku FKŻ był kameralną sesją naukową połączoną z pokazem filmów. Dziś jest bogatą w wydarzenia imprezą, w której uczestniczy 30 tys. widzów, a jego organizatorem jest instytucja pozarządowa – Stowarzyszenie „Festiwal Kultury Żydowskiej w Krakowie”, kierowana od samego początku przez Janusza Makucha, co pozwoliło zachować spójną, konsekwentną linię programową. Przy realizacji festiwalu pracuje 15 osób oraz liczna grupa wolontariuszy. Współfinansuje ją Gmina Miejska Kraków. Partnerem strategicznym imprezy jest Województwo Małopolskie wspierające to wydarzenie w ramach projektu „Małopolska. I wszystko gra”.

W roku 2003 Festiwal Kultury Żydowskiej w Krakowie otrzymał certyfikat Polskiej Organizacji Turystycznej dla najlepszego produktu turystycznego, a dyrektor festiwalu został wyróżniony dyplomem Ministra Spraw Zagranicznych za wybitne zasługi dla promocji Polski w świecie. W 2009 r. wydarzenie zostało uznane przez Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski za jedną z „lokomotyw Małopolski”.

Publiczność Festiwalu Kultury Żydowskiej

Turystyka „eventowa” jest postrzegana jako jedna z bardziej elitarnych form turystyki kulturowej. A. MIKOS VON ROHRSCHEIDT (2008), proponując podział turystyki „eventowej” na „eventy” kultury wysokiej i popularnej, tym samym wprowadził rozróżnienie uczestników na wielbicieli kultury wysokiej i powszechnej. Pierwsi to najczęściej osoby w wieku średnim lub starszym, zamożne, bardzo dobrze wykształcone, świetnie zorientowane w muzyce i teatrze. Grupy tego rodzaju chętnie korzystają na miejscu także z innych ofert turystyki kulturowej. Co do drugiej grupy, zauważa, że bardzo trudno określić profil takiego turysty – także ze względu na wiek, wykształcenie czy majątek.

Różnorodność imprez o charakterze festiwalowym uniemożliwia uzyskanie wspólnego profilu uczestnika takich wydarzeń. Trudno bowiem ustalić zbieżne cechy dla osoby wybierającej się na Przystanek Woodstock czy na Festiwal Folkloru Ziemi Górskich, albo Camerimage oraz Festiwal Chopinowski (RATKOWSKA 2010). To co jest również wspólne dla większości z nich

to fakt, że są to osoby podróżujące indywidualnie lub w małych grupach, bardzo rzadko lub wcale niekorzystające z usług biur podróży i w znikomym stopniu z usług obsługi ruchu turystycznego. Ze standardowych usług turystycznych wybierają nocleg i wyżywienie, bilety wstępu na imprezę, ewentualnie wizytę w centrum informacji turystycznej. Zwiedzanie miasta odbywa się praktycznie zawsze we własnym zakresie, w oparciu o przewodnik książkowy, informacje z Internetu, lokalnej informacji turystycznej, czasami korzystają z darmowego oprowadzania (*free walking guide*). Preferują usługi niskobudżetowe, tak więc nocleg w hotelu lub pensjonacie, wyżywienie w barach szybkiej obsługi, podróżowanie i przemieszczanie się na miejscu środkami komunikacji publicznej. Jedynie osoby wybierające się na „event” kultury wysokiej – w tym wypadku festiwalu – są skłonne do skorzystania z większej liczby usług turystycznych (RATKOWSKA 2010).

Socjolodzy Uniwersytetu Jagiellońskiego A.M. Orla-Bukowska i K. Tomanek przeprowadzili sondaż diagnostyczny wśród publiczności FKŻ w latach 2010–2012. Posługując się kwestionariuszem złożonym z 35 pytań – zadanych drogą wywiadów bezpośrednich lub *on-line* – zgromadzono 3711 wypełnionych ankiet. Zasadniczym celem badań było zidentyfikowanie postaw respondentów wobec zjawiska antysemityzmu, ale na podstawie kilku pytań i metryczki można było ocenić publiczność festiwalową pod kątem demograficzno-społecznym (ORLA-BUKOWSKA, TOMANEK 2013).

Wśród respondentów znalazło się 68,8% kobiet i 31,2% – mężczyzn. W strukturze wiekowej ankietowanych wyróżnia się przedział pomiędzy 26–31 lat (stanowi on $\frac{1}{4}$ respondentów, czyli 24,5%). Respondenci pomiędzy 19. i 25. rokiem życia stanowili 13% badanej populacji, a w wieku 32–38 lat tylko 11%. Zdecydowana większość ankietowanych, bo aż 81,5%, pochodziło z Polski, a tylko 18,5% z zagranicy. Wśród badanych Żydzi stanowili 21,38% (ORLA-BUKOWSKA, TOMANEK 2013).

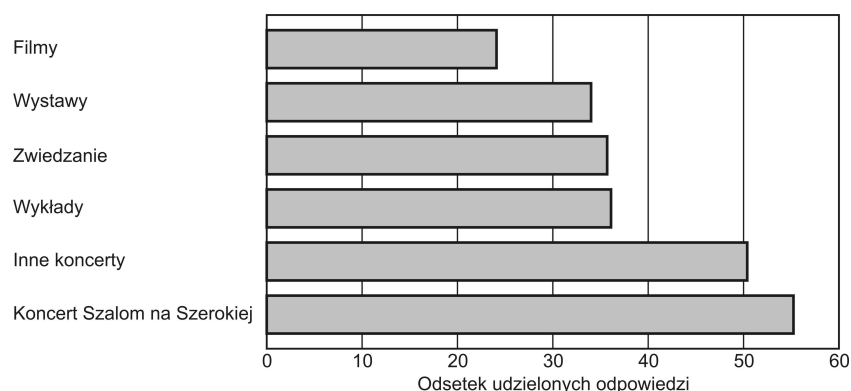
Na pytanie o powód przyjazdu na festiwal większość ankietowanych odpowiedziała, że byli już tu wcześniej (31%), nieco mniej wskazało na zainteresowanie kulturą żydowską (27%). Co dziesiąty ankietowany (11%) twierdził, że znalazł się tutaj dzięki rekomendacji. znajomych. Dla zdecydowanej większości (42%) ankietowanych był to pierwszy kontakt z tym wydarzeniem kulturalnym, ale aż 30% było na festiwalu od dwóch do pięciu razy, a 15% – drugi raz. Ma więc FKŻ stałych wielbicieli.

Na pytanie, co respondenci odwiedzali w czasie festiwalu?, najczęściej wskazywano na finałowy koncert „Szalom na Szerokiej” – 55%, na pozostałe koncerty – 50,5%, wykłady – 36%, zwiedzanie – 36%, wystawy – 34%, filmy – 24% (rys. 1).

Fotografia 2. Koncert finałowy Festiwalu Kultury Żydowskiej w Krakowie – „Szalom na Szerokiej” w 2013 r.

Źródło: <http://www.jewishfestival.art.pl/index.php?pl=file>

Rysunek 1. Formy aktywności respondentów związane z Festiwałem Kultury Żydowskiej w Krakowie

Źródło: A.M. ORLA-BUKOWSKA, K. TOMANEK (2013); opracowanie własne

Pozytywnie w wypowiedziach ankietowanych oceniono organizację FKŻ. Więcej niż 1/3 (37,5%) respondentów odpowiedziało, że impreza jest bardzo dobrze zorganizowana, a 62%, że dobrze. Tylko 1,5% stwierdziło, że zorganizowano go źle lub bardzo źle. Wysokie oceny dotyczą również sa-

tysfakcji wyniesionych z uczestnictwa w tym wydarzeniu. Aż 49% powiedziało, że znakomicie spędziło czas na festiwalu, 45% – że nie żałuje czasu spędzonego na FKŻ. Na pytanie o zamiar powrotu na to wydarzenie, 95,4% obiecało, że wróci, a tylko 4,6% – że nie wróci.

W porównaniu do badań uczestników jednej z największych komercyjnych imprez muzycznych, jaką jest Heineken Open'er w Gdyni (PIASECKA 2012), uzyskano w Krakowie obraz publiczności festiwalowej bardziej zorientowanej na zwiedzanie miasta i jego zabytków, wystaw, a nawet udziału w wykładach, niż w Gdyni. Być może jest to związane z odmiennością tych dwóch wydarzeń – FKŻ jest festiwalem o charakterze etnicznym, natomiast Heineken Open'er wydarzeniem typowo muzycznym.

Festiwal Kultury Żydowskiej w opiniach internatów – etnografia wirtualna

Etnografia wirtualna wchodzi w zakres ogólnie pojętych metod badań jakościowych, zwana jest również netnografią lub etnografią on-line. Uznawana jest już za niezależną subdziedzinę nauk społecznych (CICHOCKI, JĘDRECKI, ZYDEL 2012). Według definicji metoda ta polega na „poznananiu i opisywaniu ludzi oraz zjawisk na podstawie dających się zaobserwować w Internecie zachowań i ich efektów” (CICHOCKI, JĘDRECKI, ZYDEL 2012). W środowisku internetowym człowiek buduje swoją tożsamość głównie za pomocą tekstu i jako taki powinien być interpretowany. Dla jednostek w świecie wirtualnym tekst jest sposobem „odgrywania” i realizowania siebie. Nie należy zatem poprawiać błędów pojawiających się w owych tekstach, taka korekta może bowiem doprowadzić do zmiany wirtualnej tożsamości badanego. Stosując metodę netnografii powinno się również wziąć pod uwagę fakt, iż granice pomiędzy jednostką a innymi użytkownikami Internetu tworzone są poprzez wymianę informacji, więc konstrukcje społeczne nie są tak powiązane z ich fizycznymi właściwościami jak w świecie realnym. Z tego względu, ze szczególną ostrożnością należy definiować obszar badań, a także określać to, co składa się na dane, a co z punktu widzenia konkretnej analizy jest nieistotne (MARKHAIM 2010). Metodę etnografii wirtualnej w badaniach nad naśladownictwem społecznym w korzystaniu z produktów turystycznych zastosowała w swojej pracy doktorskiej K. KORBIEŁ (2013).

Badaniu postanowiono poddać uczestników forum dyskusyjnego związanego z Festiwałem Kultury Żydowskiej. Internetowe forum dyskusyjne jest asynchroniczną elektroniczną tablicą komunikacyjną służącą wymianie informacji i poglądów, w ramach której użytkownicy Internetu mogą pozostawiać wiadomości i na nie odpowiadać (MAZZOLINI, MADDISON, 2003). Poszczególne wpisy Internautów, czyli tzw. posty, są elementami dialogu toczącego się wokół zainicjowanego tematu. Rozmowa wirtualna różni się jednak pod kilkoma istotnymi względami od rozmowy w świecie rzeczywistym. Przede wszystkim uczestnicy tej rozmowy najczęściej zupełnie nie znają się. Ukryci pod pseudonimem („nickiem”), nie muszą ujawniać niczego ze swojego prywatnego życia – swojej płci, wieku, statusu materialnego itd. Owa anonimowość pozwala im na bardziej śmiało wypowiedzi, często prowadzące do krytyki czy nawet obrażania innych. Zachowania takie prawdopodobnie nie miałyby miejsca (w takim stopniu) podczas rozmowy „twarzą w twarz”. Anonimowość daje też możliwość udawania kogoś innego, wcielania się w role, zmyślania. Często też okazuje się, iż w środowisku wirtualnym jednostki przejawiają tendencję do ujawniania większej ilości tak zwanych „delikatnych” aspektów swojej prywatności (JOINSON 2005).

Analiza wypowiedzi na forum dyskusyjnym

Wybrane posty zostały zapisane w katalogu i ponumerowane. W analizie posłużono się wpisami zamieszczonymi pod pojawiającymi się w Internecie artykułami i doniesieniami prasowymi wyselekcjonowanymi za pomocą przeglądarki Google w lipcu 2014 r., tj. po zakończeniu 24. edycji FKŻ. Pod uwagę brano również wpisy na portalach You Tube pod zamieszczonymi filmami prezentującymi festiwal, a także statystykę odwiedzin oficjalnej strony Festiwalu na Facebooku. Wybrane wątki zostały przeanalizowane za pomocą arkusza obserwacyjnego. Na podstawie sporządzonych notatek przeprowadzono kategoryzację postów. Na potrzeby niniejszego opracowania wyróżniono dwie kategorie postów: oceniających FKŻ pozytywnie i ocen negatywnych.

Z tab. 1 wynika, że zdecydowana większość internautów pozytywnie ocenia wydarzenie, jakim jest Festiwal Kultury Żydowskiej. Wpisy o zabarwieniu negatywnym to niecałe 23% analizowanych przypadków. Entuzjastyczne opinie pojawiają się na You Tube pod filmami Kutzmiana (197 postów pozytywnych na 198 w odniesieniu do filmu Thru – Krakow)⁶. Jego

⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=ta0t6ukfCgw>.

działa malują niezwykle atrakcyjnie atmosferę festiwalu zachęcając osoby, które nie były na imprezie, do wyrażania pozytywnych opinii a w przeszłości motywując zapewne do udziału w tej imprezie. Co ciekawe, na YouTube materiały filmowe i muzyczne zamieściła ambasada Izraela, zostały one opatrzone w większości pozytywnymi postami. Wpisy odnoszą się zarówno do scenerii dzielnicy Kazimierz, przypominającej dawne miasto żydowskie, atmosfery pojednania ludzi różnych narodowości i wyznań, jak i do samych imprez towarzyszących festiwalowi. Podobną opinię na temat Kazimierza prezentuje Ruth Ellen Gruber, żydowskiego pochodzenia pisarka i badaczka kultury żydowskiej w Europie, podkreślając w swoich artykułach wyjątkową atmosferę tego miejsca (GRUBER 2009).

Tabela 1. Liczba komentarzy pozytywnych i negatywnych związanych z Festiwalem Kultury Żydowskiej na wybranych portalach (lipiec 2014)

Miejsce postów, blogów, komentarzy	Liczba wpisów		
	ogółem	pozytywne	negatywne
Kraków.naszemiasto.pl	4	1	3
„Tygodnik Powszechny” nr 27/2007, wersja elektroniczna na portalu onet.pl	38	34	4
Wiadomosci.onet.pl/forum/szalom-na-szerokiej-zakonczyl-festiwal-kultury-zyd	173	131	42
Podróże.Onet/krakow-festiwal-kultury-zydowskiej	21	16	5
Razem	236	182	54
Facebook – oficjalna strona organizatorów festiwalu – Jewish Culture Festival	8126 kliknięć „lubię to”, średnia ocena strony: 4,7		

Źródło: opracowanie własne.

Festiwal posiada swoją stronę na Facebooku, odnotowano na jej osi czasu 8125 kliknięć typu „lubię to”, wśród setek postów natknięto się tylko na dwa o negatywnym zabarwieniu; średnia oceny strony wynosi 4,7 (w skali od 0 do 5)⁷.

Negatywne wpisy pojawiają się po publikacjach prasowych zamieszczanych w wersjach elektronicznych na popularnych portalach, np. onet.pl. Większość z nich podnosi temat finansowania przez miasto imprezy niezwiązanej z polską kulturą i braku symetrii – festiwalu kultury polskiej nie znajdziemy w Izraelu. Na tym tle wywiązuje się zresztą ciekawa polemika

⁷ <https://www.facebook.com/pages/Jewish-Culture-Festival-in-Krakow/109848795751720?sk=timeline>.

między internautami. Negatywne wpisy o zabarwieniu antysemickim pojawiają się nieczęsto, a ich autorzy natychmiast są karceni przez innych internatów. Poniżej zawarto najciekawsze wpisy zarejestrowane w Internecie na temat krakowskiego Festiwalu Kultury Żydowskiej.

Cytaty pozytywne:⁸

FKŻ nie jest festiwalem poświęconym historii, ale przyszłości. 30 000 osób, które co roku przyjeżdżają na festiwal, mogą zobaczyć i osobiście doświadczyć, jak kreatywny sposób kultura żydowska czerpie z wielowiekowej tradycji – pozostając jej wierną, potrafi tworzyć zupełnie nowe, nieoczekiwane często połączenia, będąc w ten sposób nie tylko ciągle aktualną i atrakcyjną, ale też wyznaczając nowe trendy w kulturze światowej – Robert Gądek ze stowarzyszenia Festiwal Kultury Żydowskiej w Krakowie (oficjalne stanowisko www.jewishfestival.pl/).

To był niezapomniany koncert! That was an unforgettable concert! Dziękujemy! Thank you! Toda raba! Danke schoen! Merci! Obrigado! Gracias! Spasiba! – z użytkownikiem צברי שי <http://pl-pl.facebook.com/pages/Jewish-Culture-Festival-Krakow/109848795751720>.

Ja również polecam – będę na festiwalu 6-ty raz i nie znam innej tego typu imprezy, która niosłaby w sobie tak daleko idącej tolerancji i kultury dialogu pomiędzy religiami. Koncert finałowy to nagromadzenie ogromnej i różnorodnej ilości światowej muzyki – i szkoda, że tylko raz w roku ta impreza się odbywa i gromadzi tak wielkich artystów. I jako katolik jestem gorącym zwolennikiem wspólnego poznania kultur różnych religii i to właśnie w taki sposób. @~dk; <http://podroze.onet.pl/forum/krakow-festiwal-kultury-zydowskiej,2,381429,0,czytaj-najnowsze.html>.

Przed koncertem zwiedzaliśmy pobliskie synagogi. Sam koncert na Szerokiej polecili nam znajomi, którzy w ubiegłych latach w nim uczestniczyli i byli zachwyceni. Chcemy wytrwać siedem godzin. Na pewno warto dla upamiętnienia Żydów, zamieszkujących niegdyś Kraków i nie tylko” – powiedziała PAP para pochodząca z Węgier Eszter Baliko i Gergo Szabo. http://wyborcza.pl/1,91446,16277222,Krakow_Koncert_Szalom_na_Szerokiej_na_zakonczenie.html.

⁸ Pisownia wszystkich cytatów jest oryginalna i często brakuje w nich polskich znaków diakrytycznych.

The culture festivals and other smaller events make good destinations around which to center a trip. Some, like the annual Festival of Jewish Culture in Krakow, are huge events lasting a week or more, which draw thousands of people and offer scores or sometimes hundreds of performances, lectures, concerts, exhibits and the like. Other festivals are much less ambitious. Some are primarily workshops but also feature concerts. Many of the same artists perform at more than one festival. A highlight this summer will be three concerts by the 14-person ensemble of The Other Europeans project on Jewish and Roma culture, music and identity. This is an EU-co-financed project of the Yiddish Summer Weimar, The Festival of Jewish Culture in Krakow and the KlezMORE Festival Vienna.

<http://jewish-heritage-travel.blogspot.com/2009/05/europe-upcoming-jewish-culture.html>.

Cytaty negatywne

DLACZEGO!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!! DLACZEGO TAKA IMPREZA NIE ODBYWA SIĘ W IZRAELU TYLKO W POLSKIM KRAKOWIE? MOŻE KTOŚ MI TO RACJONALNIE WYTŁUMACZYĆ? NAJWIĘKSZA NA ŚWIECIE POWINNA ODBYWAĆ SIĘ W KRAJU KTÓREGO DOTYCZY ŻŁE MYŚLĘ @ tyberiusz :<http://podroze.onet.pl/forum/krakow-festiwal-kultury-zydowskiej,2,381429,0,czytaj-najnowsze.html>.

Ciekawe jak nad Jordanem zareagowaliby na ofercie zrobienia festiwalu kultury polskiej u nich. Te zaburzone relacje mnie powalaja. Dlatego Żydzi moje podejście do nich nazwaliby antysemityzmem. Dlatego już dawno przestałem być tolerancyjny na brak tolerancji i szacunku dla nas z ich strony. Użytkownik – **Sebastian Jędrzejewski** 30 czerwca o 00:27, <http://pl-pl.facebook.com/pages/Jewish-Culture-Festival-in-Krakow/109848795751720>.

13 tysięcy... Gdybym nie był, to bym może i uwierzył. Jak widać jeśli trzeba, to można naginać frekwencję. Było pusto jak nigdy! Koncert, owszem zgromadził trochę ludzi (jak każdy koncert, który odbyłby się za darmo, na wolnym powietrzu, w centrum miasta lub dzielnicy) na Szerokiej, ale 13 tysięcy? Gdzie? Przez cały czas trwania festiwalu było pusto. No ale trzeba usensownić te wydane pieniądze. Wróćmy do tego "za darmo"...Swego czasu festiwal był dotowany z miasta największą bodaj sumą. Parę lat temu było to 100 000 zł podczas gdy np kultowa knajpa "Alchemia" dostała 10 000 na imprezę jazzową, które nie pozwalało pokryć chyba kosztów wynagrodzeń muzyków. Jak to jest, że w tym ziejącym antysemityzmem kraju organizuje się jeden z największych festiwali poświęconych kulturze żydowskiej?

Skoro historia połączyła losy Polaków i Żydów, to czy w Izraelu są "dni kultury polskiej"? Oni są ciekawi naszej kultury? Czy jest tak, jak powiedział organizator tej imprezy, że właściwie polskiej kultury nie ma, że to zlepek kultur : "wszyscy jesteśmy z pogranicza, bo czymże jest kultura polska? Czymże jest kultura amerykańska"? Jeśli niema polskiej kultury, to co się z czym łączy i co się przenika??? Ignorancja. Na koniec taka refleksja – wszystko niby fajnie, pełna tolerancja, otwartość, taniec i "szalom"...a wszystko to pod czujnym okiem agentów mosadu z bronią automatyczną -@ Taa..., (<http://wiadomosci.onet.pl/forum/szalom-na-szerokiej-zakonczyl-festiwal-kultury-zyd,937752,czytaj-popularne.html>).

Byłem, bo lubię "inność". Różnorodność jest ciekawa, ale krew mnie zalewa jak widzę obywateli innego państwa z ostrą amunicją spacerujących w moim kraju. Przy okazji zapytam – czy dla mojego bezpieczeństwa po Tel Awiwie będą spacerować ze mną polskie oddziały policji? Zasada symetrii, człowieku.
@~krakus (<http://wiadomosci.onet.pl/forum/szalom-na-szerokiej-zakonczyl-festiwal-kultury-zyd,937752,czytaj-popularne.html>).

zydostwo od lat wykańcza Polskę. Zapytajcie tych, którzy prowadzą/ pracują w hotelach/hostelach, kto zostawia największy SYF! oczywiście – zydostwo! zyd, szwab i sowiet – to najwięksi wrogowie Polski. Tak było, jest i BĘDZIE! I żadne ch.... imprezki tego NIE ZMIENIA! @Fazi (naszemiasto.pl).

Wszędzie recesja, a w Polsce wyrastają jak grzyby po deszczu festiwale żydowskie. Ta kasa winna być wydana na kulturę polską. W Izraelu polskiej kultury się nie promuje. Z resztą ta muza jest bardzo kiepska. W każdym mieście powiatowym jest przynajmniej 1 zespół grający na tym poziomie. Po co to wszystko, jak sami burzą w Polsce swoje zabytki? @domarat11111(naszemiasto.pl).

Podsumowanie

Festiwale stają się coraz popularniejszą formą spędzania czasu wolnego, rozwijają turystykę, wzbogacają życie ludzi, nadają znaczenie społecznościom i umożliwiają wspólne dzielenie się przeżyciami pomiędzy gospodarzami a gośćmi poszczególnych imprez, jednak – to co najważniejsze – są coraz silniej zorientowane na publiczność, starają się sprostać ich potrzebom i oczekiwaniom i cały czas się zmieniają (BUCZKOWSKA 2009). Turystyka „eventowa” jest najszybciej rozwijającą się formą turystyki kulturowej, a wśród „eventów” wyróżniają się festiwale.

Festiwal Kultury Żydowskiej organizowany od 1988 r. jest „eventem” etnicznym o zasięgu światowym. Ostatnie jego edycje przyciągają około 30 tys. widzów ze wszystkich kontynentów, wydarzenie to relacjonują oficjalne media – prasa, radio, telewizja, a także media społecznościowe, co upoważnia do zaliczenia tej imprezy do megawydarzeń. FKŻ w badaniach ruchu turystycznego w Krakowie i Małopolsce wyrasta na ważną, flagową atrakcję regionu.

Publiczność festiwalu to przede wszystkim ludzie młodzi, urodzeni po 1980 r., w zdecydowanej większości Polacy, deklarujący w 60% wyznanie katolickie. W badaniach ankietowych uczestników wydarzenia stwierdzono wysoki stopień ich lojalności wobec festiwalu, aż 45% respondentów była już na festiwalu wcześniej. Publiczność festiwalowa wysoko ocenia organizację imprezy, jak również jest usatysfakcjonowana udziałem w tym wydarzeniu. Większość badanych deklaruje, że będzie polecało FKŻ innym. Warto dodać, że publiczność FKŻ w większym stopniu korzysta z atrakcji turystycznych miasta i wykazuje aktywność edukacyjną, niż uczestnicy typowego festiwalu muzycznego Heineken Open'er.

O wysokiej ocenie festiwalu świadczą nie tylko oficjalne opinie władz miasta i organizacji turystycznych, ale również wpisy na blogach, stronach internetowych portali, You Tube i Facebooku. Nieliczne negatywne wpisy świadczą, że internauci żywo reagują na to wydarzenie, wyrażając swoje racje w postaci barwnych wpisów. Nie zaobserwowano rażących przejawów antysemityzmu.

BIBLIOGRAFIA

- BORKOWSKI M., 2014, *Rekordowe Szalom na Szerokiej. Mimo Mundialu*, „Gazeta Wyborcza” z 07.07.
- BORZYSZKOWSKI J., 2011, *Wpływ eventu na rynek turystyczny – przykład ślubu księcia Williama i Kate Middleton*, „Turystyka Kulturowa”, 4–6, s. 63–75.
- BUCZKOWSKA K., 2009, *Kulturowa turystyka eventowa*, [w:] K. Buczkowska, A. Mikos von Rohrscheidt (red.), *Współczesne formy turystyki kulturowej*, Poznań.
- CAGIEL G., 2014, *Festiwal Kultury Żydowskiej – tradycja i nowe brzmienia*, „Gazeta Wyborcza” z 07.05.
- CICHOCKI P., JĘDRECKI T., ZYDEL R., 2012, *Etnografia wirtualna*, [w:] D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe*, PWN, Warszawa.
- DODZIUK A., 2013, *Druga dusza. O dwudziestu Festiwalach Kultury Żydowskiej w Krakowie*, Wyd. Czarna Owca, Warszawa.
- GRUBER R.E., 1995, *In Krakow, a 'Jewish Woodstock'*, „The New York Times”, July 19.
- GRUBER R.E., 2009, *Beyond Virtually Jewish: New Authenticities and Real Imaginary Spaces in Europe*, „The Jewish Quarterly Review”, 99, 4 (Fall), s. 487–504.

- JAFARI J., 2000, *Encyclopedia of tourism*, Routledge, London.
- JOINSON A., 2005, *Deviance and the Internet. New Challenges for Social Science*, „Social Science Computer Review”, 23, 1.
- KORBIEL K., 2013, *Naśladownictwo społeczne jako determinanta zachowań konsumentów produktów turystycznych*, praca doktorska, promotor: R. Winiarski, AWF Kraków.
- KRUCZEK Z., 2011, *Atrakcje turystyczne – fenomen, typologia, metody badań*, Proksenia, Kraków.
- MARKHAM A.N., 2010, *Metody, polityka i etyka reprezentacji w etnografii on-line*, [w:] N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych*, PWN, Warszawa.
- MAZZOLINI M., MADDISON S., 2003. *Sage, guide or ghost? The effect of instructor intervention on student participation in online discussion forums*, „Computers and Education”, 40.
- MIKOS VON ROHRSCHEIDT A., 2008, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Gniezno.
- ORLA-BUKOWSKA A., TOMANEK K., 2013, *Who is Doing Jewishness in Poland*, „New Eastern Europe” 3 (VIII).
- PIASECKA E., 2012, *Uczestnictwo w muzycznych wydarzeniach kulturalnych – forma turystyki czy tylko sposób spędzania czasu wolnego*, „Turystyka Kulturowa”, 2/luty.
- RATKOWSKA P., 2010, *O festiwalu w kontekście turystyki kulturowej, czyli turystyka eventowa raz jeszcze*, „Turystyka Kulturowa”, 6/czerwiec.
- SWARBROOKE J., 2002, *The development and management of visitor attractions*, 2nd ed., Butterworth Heinemann, Oxford.
- WEIDENFELD A., 2010, *Iconicity and Flagshipness of Tourist Attractions*, „Annals of Tourism Research”, 37, 3, s. 851–854.
- <http://jewish-heritage-travel.blogspot.com/2009/05/europe-upcoming-jewish-culture.html>.
- <http://player.polskieradio.pl/>.
- <http://pl-pl.facebook.com/pages/Jewish-Culture-Festival-in-Krakow/109848795751720>.
- <http://podroze.onet.pl/forum/krakow-festiwal-kultury-zydowskiej,2,381429,0,czytaj-najnowsze.html>.
- <http://wiadomosci.onet.pl/forum/szalom-na-szerokiej-zakonczy-festiwal-kultury-zyd,937752,czytaj-popularne.html>.
- http://www.msz.gov.pl/pl/c/MOBILE/aktualnosci/wiadomosci/krakowski_festiwal_kultury_zydowskiej_w_izraelu.
- <http://www.youtube.com/watch?v=KzbGC-pNXQ4>.
- http://www.youtube.com/watch?v=qYw5WoChAp0&list=PLZzUmjriV37qrg_HIFL6NudqCEuPE3Hwf.
- <http://www.youtube.com/watch?v=ta0t6ukfCgw>.
- http://wyborcza.pl/1,91446,1627722,Krakow_Koncert_Szalom_na_Szerokiej_na_zakonczenie.html.
- naszemiasto.pl.
- www.jewishfestival.pl/.
- www.malopolskie.p/Pliki/2012/Raport_koncowy2011.pdf.